

II. tečaj V četertik 19. maliga travna. 16. list
1849. I. polovice.

Spomladanska.

Vse spómład oblagruje nas,
Nar lepši letni čas;
Povsod veselje se glasi,
Vse v novo oživi;
Se kukovica v logu sliš' —
Ko žene svoj prijetni vriš:
Kuku — kuku — kuku — kuku.

Sestrica pisan bob sadi,
Zivinco oskerbí;
In brat drevesca snaži tam,
Ki vsadil jih je sam;
Metulj po rožcah maja se,
Kdar kukovica glas daje:
Kuku — kuku — kuku — kuku.

Na pašo čeda zopet gré —
Na travnike lepé;
Otroci rožce tergajo,
Ši venčike pletó;
Škerjančik v zrak zleti pojoč,
In ptič moj poje na vso moč: —
Kuku — kuku — kuku — kuku.

Zató is serca prav vesel
Bogu bom slavo pél;
Naj Njemu, stvarniku svetá,
Moj duh vso hvalo da;
Vse žive dni ga bom častil,
Še bolj me glas bo veselil:
Kuku kuku — kuku — kuku.
Poslovenil P.

Prebrisani sodnik.

Neki mladeneč je zaupal starimu možu, kteriga je pošteniga mislil, stó goldinarjev, in se podá po svétu. Ko nazaj pride, opomni moža zavolj denarjev. Ta pa mu zaverne: „Saj mi nisi nobenih dal.“ Mladeneč ga gre tožit. Sodnik pošlje po moža in ga vpraša: „Ali vam je dal ta mladeneč kedaj kake denarje hraniti?“ — „Meni nobenih“, odgovori stavec. „Ali imaš ktero pričo?“ vpraša sodnik mladénča. „Prav nobene“, odgovori mladeneč. — „Kje pa si“

mu bil denar izročil?“ praša sodnik nadalje. „Pod nekim drevesam“, pravi mladeneč. — „Pa si djal, de nimaš nobene priče! drevo je tvoja priča; pojdi tje in reci, de mu jez zapovém, sem priti. Starec se smeja, in mladeneč reče: „Gospod! kako bo drevo sem prišlo?“ Sodnik pa: 'Tu imaš moj perstan. Pokaži ga drevésu, de ti verjame, de si res od mene poslan. Gotóvo bo prišlo. — Mladeneč vzame perstan in gre. Nekoliko potém vpraša sodnik starca: „Ali je že mladeneč pri tistim drevésu? — „O še ne“, odgovori starec. — — Žalosten pride mladeneč nazaj, rekóč: Pokazal sim drevésu perstan, ali nĩ ne besédice čerhnilo, in tudi ni hotlo z menoj iti.“ — „Drevo je bilo že tukaj, in je popričalo, de si ti starcu denarje res dal shraniti.“ — „Koga?“ — zareží starec — „jez nisim nobeniga drevesa tukaj vidil.“ Mu reče sodnik: „To se vé, de drevo ni sem prišlo. Na moje vprašanje pa, če je že mladeneč pri tistim drevésu, si djal: O, še ne. Ko bi ti ne bil denarjev pod drevésam od njega dobil, kakó bi bil mogel véditi, h katerimu drevésu de je šel? 'Vidiš goljufivec, kakó si se prodal?!“ Goljufivi starec je svojo hudobijo obstal, je bil po postavi s hudo ječo kaznovan, in je mogel mladencu zaupane denarje nazaj dati.

J. Bl.

Vùzem v Metlíki.

(Konec.)

Zdaj, ko so moji predragi bravci slišali, kako Metliška mladost veseli „vùzem“ obhaja, bi gotovo že tudi radi vedili izvirek beséde „vùzem“ namezto „velikanoč“, kakor tudi izvirek popisane navade.

„Vùzem“ pomeni práv za prav spómrad ali vigred, kakor jo štajerski Slovenci imenujejo. Naredila se je namreč beseda „vùzem“ is stariga predloga „vi“, ki pomeni „iz“, in pa iz besede „zima.“ Imela bi se tedaj práv za prav glasiti „vizim“, to je „iz zime“ ali „izzimek“, ker smo tačas iz zime. Kadar smo pa iz zime, je spo-

mlad. — Iz tega se lahko sprevidi, da ste besedi „vùzem“ in „spomlad“ rés ene pomembe. *) Še bolj se zenači „vùzem“ z besedo „vigred“, to je „izgred ali izhod iz zime.“ **)

Naši malikovavski preddedje so v starodavnih časih začetek léta, ki se je z našo spomladjo začelo, veselo praznovali. Gre misliti, da so posebno ta praznik „vizim“ (pozneje: vazim, vazam, vùzem, vesna, viosna) imenovali. — Ko so se bili naši preddedje pokristjanili, so prenesli nekteri ime poprejšniga veseliga praznika „vuzma“ na praznik „Kristusoviga od smerti vstajenja“ ali „velikonoč“, in sicer prvič zato, ker je ta dan za kristjane vesel, kot je bil poprej za malikovavske Slované „vùzem“; drugič zató, ker je „velikanoč“ zlo tisto dobo, kot je bil poprejšni „vùzem.“ *)

Od tod tedaj ime „vùzem“ namesto „velikanoč“, ki je okoli Metlike, pa tudi štajerskim Slovencam še znano.

Sveti Ciril in Metod, prva aposteljna Slovanov, ki sta bila sama slovanskiga roda, sta poznala preveliko ljubezen Slovanov do starih šég in navád njihovih starišev. Pustila sta jim tedaj vse stare šege in navade, ki niso bile same po sebi napačne. Dala sta jim samó namesto poprejšne keršansko podobo in pomembo. Tako se je pri Slovanih veliko navád iz malikovavskih časov v keršanski podobi s kako pobožno pomembo do današnjiga dne ohranilo, kar je bravcam lanskiga „Vedéža“ že znano.

Stari Slovani so tedaj tudi še ko kristjaui „vùzem“ veselo overševali. Poprej so se le zató veselili, da je nemila zima minila. Mislili so namreč, da je zima veliko

*) Rusi imenujejo spomlad „vesna“, Poljci „viosna“. Ti dve besedi ste ravno tiste korenine kot „vùzem“, namreč iz „vi“ in „zima“, ne pa iz „vun zima“ (vun je zima), kot nekteri mislijo. „Vun je zima“ (der Winter ist aus) preveč po nemšini diši. — Beseda „pomlad“ ali „spomlad“ je izpeljana iz „pomladiti, spomladiti se“, ker se ta čas natora vsa pomladi.

**) Čehi, Poljci in Rožanci na Koroškim še dan današnji govoriijo „vi“, namesto „iz“; postavim: v izbor namesto izbor.

***) Takó je bilo nekđaj tudi ime „božič“, ki pomeni prav za prav ma tiga boga starih Slovanov, na Kristusovo rojstvo preneseno,

zlo, kteriga Černibog pošilja. Pozneje pa so se pri godbi plesaje in prepevaje veselili, da je naš nebeški odrešenik od smerti vstal, in tako ves svet prepričal, da je bil zares sin božji, da mu smemo tedaj vse brez pomislika verjeti, kar nas je učil, i. t. d. Še pozneje se je sicer prava pomemba kake navade pozabila; ali navada je vendar le ostala. Taka je tudi s popisano navado Metliške mladosti. In po tem, kar smo zgoraj slišali, ima ona svoj izvirek notri v malikovavskih časih naših prededov. Navada pa „o vùzmi“ popevaje „kolo igrati“, je — po plesu in po „popevki“ (pesmi) soditi —, kakor sim že rekel, berž ko ne iz Serbskiga v Metliko dospela.

J. Navratil.

Pét delov sveta. — Morje.

Sedmi pogovor.

Boštjan izdeluje pri peči toporiše za sekiro. Pluji otroci pridejo eden za drugim. Ménijo se z domačimi iskreno od poslednjiga regljanja in klepetanja. Nato se k Boštjanu obernejo, ko ravno sekiro na novo toporiše nasaja.

Kaj pa delate, stari oče?

Boštjan. Novo toporiše sim sekiri naredil. Sim že zdavno našiga Jurja (hlapca) k temu priganjal. Ali on rajši za pečjo dremlje, kot dela. (Smeh.) Sim pa sam naredil. — Otroci! le delavni mi bodite. Kdor ne dela, naj tudi ne jé. (Postavi sekiro v kot.) — Kakó pa, ali še veste, od česa de smo se poslednjič menili?

Tonček. Vemo: — de ima zemlja dvojni ték, okoli svoje osí, in pa okoli solnca. Perviga končá v 24 urah in napravi v tem času noč in dan. Drugiga končá v 365 dnéh in to je eno léto.

B. Prav pomnite. Le tudi vprihodnje takó!

Nešika. Naša mati so enkrat rekli, de je vode veliko več kot suhe zemlje. Je li res?

B. Res. — Suhe zemlje je le ena, vode ali morja pa dve tretini.

Matevšek. Ali je zemlja v enim samim delu posebej, morje pa spet posebej?

B. Ne. Suhiga je pět velikih delov. Pravijo jim : pět delov sveta. Vsak ima svoje ime. Pervi, v katerim mi živimo, se imenuje Evrôpa, — drugi, v katerim so bili naši prvi stariši rojeni, Azija, — tretji Afrika, — četrta Amêrika, — pëti Avstrália. — Ves drugi prostor naše zemlje je z vodo pokrit.

Matiček. Pa se téh pět delov sveta eden drugiga kaj dotika, ali jih morje popolnoma loči?

B. Amerika in Avstralija ste okrog in okrog z vodo obdani. Evropa in Afrika ste pa z Azijo na dveh mestih zvezani. Sicer so tudi ti tri deli suhiga z vodo obtečeni. — De bote to bolje razumeli, misli tesi leseno kroglo na petih mestih suho, sicer pa okrog in okrog mokro. Pet suhih mestic poméni pět delov sveta, mokri prostor pa vodo, ki veliko kroglo, zemljo, pokriva. Mislite si zdaj na eni polovici te velike krogle 4 velike dele sveta, na drugi pa samo Ameriko ves drugi prostor pa z morjem oblit; bote od té reči že nekoliko zapadka imeli.

Matevšek. Če je Amerika na drugi polovici zemljine krogle kot mi, ali nimajo Amerikanci tačas noč, kadar mi dan, — dan pa, kadar mi noč?

B. Prav misliš, Matevšek! Si pokazal, de si vse dobro razumel.

Janezek. Pa se morje ne zlije z zemlje, kadar se zemlja suče?

B. Kdo ve, kaj de brani morju se z zemlje zliti?

Tonček. Morde tudi násevlečna moč zemlje?

B. Prav — násevlečna (ali tudi težna moč imenovana).

Barbika. Ali to je pa vender čudno, de se morje, ki okroglo okoli zemlje leži, kar nič obokasto ne vidi, ampak ravno kot miza.

B. Prinesi mi čisto majhin kósček lupine vbitiga kurjiga jajca iz kuhinje. (Barbika prinese.) Kaj ne, jajce je okroglo? — Ali se ti pa zdi ta kosček njegove lupine kaj obokast?

Barbika. Kar nič. Prav raván se vidi.

B. Vidiš, ravno taka je z morjem. Kos morja, kí ga zamoremo na enkrat pregledati, je v primeri z veliko kroglo, 'zemljo, ravno tako majhin, kot ta lušínica proti celinu jajcu. Toraj se nam vidi raván, če je tudi nekoliko obokast, kakor je ta lušínica.

Nešika. Kteri del sveta pa je nar večji?

B. Azija je nar večji, Evropa nar manjši. — Janezek! ali veš ti še imena vsih petih delov sveta?

Janezek. Vém. Evropa, Azija, Afrika, potlej... (dalje ne ve. Barbika mu tiho na všesa pove: Amerika)... Amerika pa Avštérgea. (Smeht.)

B. Ne bo dal — Avstralija, ne Avštérgea. Ne sméš prec pozabiti. Naj bo za danes dovolj.

(Otroci se še nekoliko poigrajo. Nató ptuji po navadi odidejo.)

Lastovke.

(Povést.)

Veselo se je zopet lépa zelena spomlad prikazala. Vse se raduje in praznje k novimu življenju vstaja. Ptiči so se začeli veselo gnjezditi, po vsih logih in vertih se sliši in razlega njih črič in žvižg. — Tudi prijazno žvergoleče lastovke pridejo zdaj iz ptuje dežele, perljudno letajo okoli kmetijskih poslopij in si išejo in popravljajo svoje stare gnjezda. — Ravno mati in otroci na pragu sedijo, ko začnejo drobni ptički, pohlevne lastovke okoli hiše in strehe ferfrati in žvižgati. „Vidite, vidite“, pravijo mati, „kakó prijazno nas lepi ptički pozdravljajo in nas za stanovanje prosijo? Ne storite vunder dobrim ptičkam nič žaliga! Kdor lastovke od hiše spodi, spodi tudi srečo od hiše.“ — Sosed je gnjezdice revnih ptičkov pokončal in jajčica pobil, in ravno od tistiga časa gre pri njegovi hiši vse v nesrečo in rakovo pot.“ — Jožek praša zdaj očeta, če je res takó. Oča mu poterdijo in pravijo: Če hočemo tó prav razuméti, je pač gotova resnica. Sosed je vse dobre, lepe in pobožne navade svojih prededov pozabil in v némar pustil, le kake prazne si je še

obderžal. Njegovi stariši so radi uboge ptičke imeli, in jim radovoljno tu in tam gnjezditi pustili. Cela družina je mogla zgodaj z žvergolečimi ptički vred vstati in pridno za delo prijeti. Sedajni gospodar pa, ki je do ljudi in žival terdoserčen, ki cele noči po kerčmah poseda, igra in popiva, se ni pustil več od pridnih ptičkov zgodaj na delo buditi. Jezil se je, da mu niso jutrajniga spanja privošili, zato je njih gnjezdo razdjal in ptičke terdoserčno in nemilo pomoril. Zdaj leneža nihče več k delu ne budi in ne opominja. Več ne dela in ne moli, le postopanje, popivanje in zapravljanje mu je mar. Vse gre po ti poti pri njegovi hiši v kobár. Takó je tedaj resnica, da je on z lastovkami vred srečo od svoje hiše spodil.

„Kjer greh in lenóba se širi,
Pobegnejo sreče izviri.“

A. Praprotnik.

Strup po kuhinjski posodi.

Železna kuhinjska posoda, postavim: piskri, ponve i. t. d. je kaj škodljiva, ako je gospodinja snažne ne derži. Marsikteriga je že po trebuhu červičilo, da se je zvijal kot kača, pa ni vedil, da je tega nesnažna ponva v kuhinji kriva.

Nar nevarniši posoda pa je kotlena ali kufrastra. Po kotlovini se naredi neka zelena ruja (erja), ki se imenuje zeleni volk (Grünspann). Ta zeleni volk, ki ga je morde kdo že na kakim krajcarji vidil, je nar hujši strup. Če ni kotlena posoda dobro dobro polóšana, to je, pocinjena; se zeleni volk jedi primeša. Človek, ki tako jed zavžije, mora večidel vmreti. V Zagrebški duhovšnici je pred več leti enó noč 20 ali 30 mladih duhovnov vmerlo, ker se je bil zeleni volk takih, slabo pološanih loncov jedém primešal. Zapametite si to, drage deklice, za tisti čas, kadar bote gospodinje. Ker so krajcarji tudi iz kotlovine narejeni, jih tudi ni varno v usta jemati; sosebno tačas ne, kadar se kaj zeleniga na njih vidi. Koliko nevarnije pa je, krajcarje celo požirati, s čemur se nek-

teri fantalini bahajo! Tode mislim, da bi tega še nobeden storil ne bil, ko bi mu bila nevarnost znana bila.

Vraže ali prazne vére.

Če blizo kake hiše, v kateri bolnik leži, zvečer sova uka, — pravijo — bo smert v hiši. (Poprej ali pozneje gotovo; pa ne zató, ker je sova ukala. Znalo bi se pa zgoditi, da bi babjeverni bolnik, ki kaj takiga verjame, sovo zaslišati, strahú, vmerl.)

Če se o hudi uri v ogenj blagoslovljene (žegnane) kosti veržejo, ne bo toča pobila. (Ze dostikrat je toča pobila, desitudi so blagoslovljene kosti v ognji gorele. Ali babjeverci še zmiraj svojo terdijo.)

Kakó živino ognju oteti?

Živina se ognja boji, in se ne dá iz hlevov ali štal izpeljati, kadar gori. Zaveži ji s kako ruto, cunjo ali plahto oči, ali verzi ji svojo suknjo, plajš čez glavo, da ne bo ognja vidila; šla bo za tabo, kamur koli jo boš peljal.

Lončar.

Lončar sedeč nad lončarskim kolovratam dela iz ilovice lonce, verče, kozice, sklede, persteno posodo, pečnice, podkve i. t. d. Potlej jih pa žge v lončarski peči in jih oblije z lošam (jih pocini).

Drobtinice.

Železo je 9krat, srebro 10krat, svinec 11krat, šivo srebro 12krat, zlató 19krat težje od vode.

Popír iz cunj, kakoršen je naš, se je našel v létu 1240 po Kristusovim rojstvu.

V létu 1006 je bila v Ljubljani strašna kuga.

Nenavadne besede v tem listu.

Obokasto, namesto † veljbasto, od „obòk“ († veljb).
Vse gre v kobár, to je narobe, napak.